

A MAGYAR ARISZTOKRÁCIA TÁRSADALMI-KÖZÉLETI KAPCSOLATAI
ÉS SZEREPVÁLLALÁSA

SPECULUM HISTORIAE DEBRECENIENSE 26.
(A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai)

Sorozatszerkesztő:

PAPP KLÁRA

A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása

SZERKESZTETTE:

PAPP KLÁRA, PÜSKI LEVENTE és NOVÁK ÁDÁM

DEBRECEN, 2019

KIADJA A DEBRECENI EGYETEM TÖRTÉNELMI INTÉZETE

A borítót tervezte:

GYARMATI IMRE
grafikus

A kötetet lektorálta:

BARTA JÁNOS
professor emeritus,

Technikai szerkesztő:

HERMÁN ZSUZSANNA

A kötet kiadását támogatta:

az NKFI K 120197 számú pályázata,
a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája,
a DE Nemzetközi Inter-regionális Társadalomtörténeti
és Néprajzi Kutatási Központja

ISSN 2060-9213
ISBN 978-963-490-115-0

© Debreceni Egyetem Történelmi Intézete

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BÁRÁNY ATTILA: Zsigmond „utazó” kísérete Aachentől Rómáig (1414–1433)	9
NOVÁK ÁDÁM: Hatalmi reprezentáció és a vörös viasz kapcsolata a késő középkorban	51
GÁLFI EMŐKE: A követ, a komornyik és a katona, adalékok Báthory István fejedelem portréjához	63
BOGDÁNDI ZSOLT: Enyedí Pálfi István (1627–1667) avagy a kolozsmonostori konvent a fejedelmek és a nemesség szolgálatában	71
SZABADI ISTVÁN: Báthory Kristóf erdélyi vajda 1580-as oklevele és a szilágysági reformátusok	81
KÓNYA ANNAMÁRIA: Az arisztokrácia szerepe egyes zempléni mezővárosok vallási életében a kora újkorban	89
MOHÁCSI ENDRE: Főkapitányi kapcsolati háló Szatmárban a 17. század első harmadában	105
BALOGH JUDIT: Béldi Pál kapcsolatrendszere az erdélyi elitben	123
KÓNYA PÉTER: Megjegyzések az arisztokrácia szerepéhez a Rákóczi-szabadságharcban	143
POHILEC SZILVESZTER: A legnagyobb Rákóczi birtok a Schönbornok tulajdonában (1726–1746)	155
PAPP KLÁRA: Sajátosságok az erdélyi arisztokrata nők társadalmi-közéleti kapcsolataiban a 18–19. században	169
NAGY BETTINA: Kellemesi Melczer Lászlóné, gr. Mailáth Mária (1770–1833) özvegyi évei a hozzá írott levelek tükrében	193
EGYED EMESE: Fekete János gróf határátlépései	211
FAZEKAS RÓZSA: Károlyi György útja a lóversenyzés pártolásától a Magyar Gazdasági Egyesület elnökségéig	223

EGYED ÁKOS: Gróf Mikó Imre – az Erdélyi Gazdasági Egyesület újjászervezője	235
OROSZ ISTVÁN: Debrecen nagybirtokosai a 19. század utolsó és a 20. század első harmadában	249
SCHREK KATALIN: Gróf Vay Dániel és a cívis polgárok megmozdulása az 1877–1878-as orosz–török háború idején	263
KERTÉSZ TÜNDE FRUZSINA: Az arisztokrácia szerepe az amerikai magyar emigráció életében a 20. században Kállay Miklós kapcsolati hálóján keresztül	279
ZSOLDOS ILDIKÓ: Károlyiak a tulipánmozgalomban	299
PÜSKI LEVENTE: Károlyi Gyula gróf: egy arisztokrata identitás összetevői	313
VISKOLCZ NOÉMI: A „legerősebb oszlop” – Esterházy Pál herceg mecenatúrája a két világháború közti Magyarországon	325
KUNT GERGELY: „a magyar culturának megmenteni” – Esterházy herceg felelősségvállalásának formái Burgenland elcsatolása idején	347
KEREPESZKI RÓBERT: „Fekete bárányok”. Arisztokraták és a magyar „alvilág” a két háború között	359
BARTA RÓBERT: Márffy-Mantuano Judit (Judith Listowel) angliai tevékenysége és kapcsolatrendszere	377
KEMÉNYFI RÓBERT: Arisztokraták, kispolgárok, parasztok és egyöntetű süteményeik (<i>Egy főúri család gyermekgondozója és hagyatéka</i>)	393
A KÖTET SZERZŐI	423

GRÓF MIKÓ IMRE – AZ ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYESÜLET ÚJJÁSZERVEZŐJE¹

Széchenyi István tanításaira és a reformkorban vállalt szerepére korán felfigyelt Erdély. Ezzel kapcsolatban a történetírás különösen két erdélyi politikust szokott emlegetni: báró Wesselényi Miklóst és gróf Mikó Imrét. Wesselényi a reformmozgalom programjának alakításához jelentősen hozzájárult, Mikó viszont az abszolutizmus idején vált az erdélyi magyarság vezetőjévé. Látva Erdély nagyon súlyos politikai és gazdasági helyzetét, abban a magyarság térvesztését, a reformkori szerény eredmények pusztulását, a társadalmi intézmények elnyomását, elnémitását, valóságos mentő akciót indított a bezárt intézmények újraindítására, s új intézmények alapítására. Ezért őt már a kortársai Erdély Széchenyijének nevezték. Az összehasonlításnak reális alapja volt, de látnunk kell azt is, hogy Széchenyi, illetve Mikó mennyire másként viszonyult a szabadságharc után kialakult helyzethez. Erről állapította meg ifj. Barta János a következőket: „Széchenynek a forradalmat követő önmarcangolásával, pesszimizmusával szemben Mikó optimizmusát a kudarcok sem tudták megtörni. A forradalom bukása, amelynek árnyát saját esetében családi tragédia, felesége elvesztése növelte, csak átmenetileg készítette visszavonulásra. Rövid hallgatás után, a gazdasági élet és a művelődés, korábban általa nem, vagy alig járt területein próbálta felrázni a megbénult közhangulatot.”² Valóban, Mikó Imre az akkor sokak által képviselt passzivitás helyett az önmentő tevékenység útját választotta, hogy erre mozgósíthassa az erdélyi magyar társadalmat. Erről győz meg az Erdélyi Gazdasági Egylet újjászervezése során kifejtett munkássága is.

Gróf Mikó szerepével vázlatosan ugyan, de lényeglátóan foglalkozott a korábbi közgazdasági irodalom is. Különösen Demeter Béla tért ki gróf Mikó Imre szerepére a régi egylet újjászervezésében, kiemelve a gróf áldozatkészégét a szervezet anyagi gondjainak rendezésében, ami lehetővé tette, hogy az egyesület

---

¹ Ez a tanulmány a Mikó Imre gróf Erdély mezőgazdaságáért című írásom bővített változata. In. *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából (XIX–XX. század)* Szerk. Somai József. Kolozsvár, 2001. 105–112.

² Ifj. Barta János. Előszó. In. *Egyed Ákos Gróf Mikó Imre – Erdély Széchenyije*. Debrecen, 2005.

„széles vonalú és elgondolású programját megvalósítsa.”³ Nagy Endre tanulmánya a kérdés egy másik aspektusára igyekezett rámutatni Gróf Mikó Imre, a gazda című írásában, amely a Mikó gazdaszellemét tartotta kiemelendőnek.⁴ Tokaji László nagyobb összefüggésben vizsgálta Mikó Imre szerepét az Erdélyi Gazdasági Egylet újjáalakításában.⁵

Gróf Mikó legátfogóbb célja az volt, hogy a forradalom utáni önkényuralmi rendszer terrorja által megfélemlített, önmagába zárkozó erdélyi magyarságot cselekvésre készítse. Olyan körülmények közt, amikor más lehetőség nem volt közösségi cselekvésre, csak a gazdasági jellegű munkásság. Mivel magyarságmentő akcióról volt szó, gróf Mikónak és társainak igyekezete minden figyelmet megérdemel. Ugyanakkor látnunk kell: a közösségépítésben csak kitartó akarattal párosuló apró lépésekkel lehetett némi eredményt felmutatni. És azt se feledjük, hogy az 1850-es években nálunk agrártudomány még gyakorlatilag nem létezett, de az Erdélyi Gazdasági Egylet gróf Mikó Imre irányításával komoly lépéseket tett ebben az irányban.

Arról volt szó, hogy az 1844-ben alapított Erdélyi Gazdasági Egylet⁶ a forradalom és szabadságharc idején, s főként az azt követő terror első éveiben annyira meggyöngült, hogy régi formájában nem tartották lehetőnek működése újramegújítását, ezért az újjászervezéséről kellett gondoskodni. Ehhez a kezdeményező lépést a régi elnök, gróf Bethlen Pál tette meg azzal, hogy 1853-ban gyűlést hívott össze – nyilvánvalóan a kormányzat engedélyével –, amely áttekintette az egyesület helyzetét, s arra kérte gróf Mikó Imrét, hogy vegye kezébe a szervezet újjáalakításának ügyét, szerezze be az újraalakításához szükséges engedélyt. Megbízatásának körülményeiről Mikó Imre a következőben számolt be: „Az 1844-ben alapított s a lefolyt zavarok alatt munkálkodásaiban fennakadt erdélyi gazdasági egyesület elnöksége, azok viszont folyamatba indítása iránti értekezlet végett az illető felsőségtől még 1853-ik év elején engedélyt eszközölvén, ifj. Bethlen Pál gróf elnökletében több egyesületi tagok még azon évi január 21-kén kormányi befolyás mellett gyűlést tartottak, s több rendeli előleges intézkedések között alólírtnak kötelességemmé tették: *az egyesület régebben is megerősítve volt szabályainak, melyek az értekezlet folytán a jelen körülmények között is célszerűek*

³ Demeter Béla: Adatok az EMGE történetéhez. In. *Az EGE-EMGE-REMGE 150 éves története*. Szerk. Farkas Zoltán, Kolozsvár, 2004. 23.

⁴ Nagy Endre: gróf Mikó Imre, a gazda. In. *Az EGE-EMGE-REMGE 150 éves története*. Szerk. Farkas Zoltán. Kolozsvár, 2004. 24–27.

⁵ Tokaji László: Gróf Mikó Imre és a magyar föld. In. *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félézados ünnepére 1859–1909*. Szerk. Erdélyi Pál. Kolozsvár, 1909–1942. 271–284. (továbbiakban Tokaji, 1909–1942.)

⁶ Hol egyesületnek, hol pedig egyesületnek nevezték. Én általában egyesületnek, ha konkrétan írok róla, egyesületnek nevezem.

nek ismertettek el, felsőbb helyen újból megerősítését eszközölnöm.”⁷ Mikó tehát elfogadta a régi bizottmány felkérését, kötelességének tartotta közbenjárni az engedélyezés megszerzése érdekében. Miután ezt tette, a kormányzati részről azt a választ kapta, hogy az 1844-ben elnyert engedélyezés továbbra is érvényes. Tehát már nem volt akadálya a munka újratevésének útjában, s Mikó teljes energiával és átgondoltan látott hozzá teendőinek végzéséhez. Tette ezt olyan korszakban „midőn a hatalom minden gyülekezésben összeesküvést s minden társadalmi szervezetben forradalmi alakulatot vélt látni.”⁸ Ilyen politikai körülmények között nem kis önbizalom és bátorság kellett országos egyesület vezetését vállalni.⁹

Mikó Imre az újjászervezéssel kapcsolatos gondolatait s elvárásait Az Erdélyi Gazdasági Egylet állása című írásában tette közzé a *Hetilap* című újságban. Miután bejelentette, hogy az alakuló gyűlést 1854. február 26-án tartják meg, kifejtette, hogy az nem lehet kasztok gyülekezete, hanem olyan tanácskozás, ahol „mondhassa el nézetét minden illetékes honpolgár”, ezért Erdély minden részéből, s a társadalom minden rétegéből szeretne ott egyéneket látni. Szerinte csak így lehet a sikerben reménykedni.¹⁰ Ez egyrészt olyan elvi álláspont volt, amelyet megköveteltek az 1848-as forradalom eredményei, a társadalmi s politikai változások, amelyeket gróf Mikó elfogadott, másrészt azért is sietett ezt leszögezni, mert a régi gazdasági egyletet érték olyan bírálatok is, hogy az csak a földesurak intézménye volt.

Állásfoglalásában Mikó Imre elismeréssel szólt az 1844-ban alapított gazdasági egyletről: „Hogy az egyesület 1844 óta létezett, ez tény. Én tehát ezt történeti alapnak veszem, s mindenkiben kiindulópontnak ezt nézem.”¹¹ Ezek után röviden ismerteti az említett egylet által elindított programokat, amelyeket – amint látni fogjuk – később felkarolt az újjászervezett egyesület is. Ugyanakkor, Mikó igyekezett kitapintani a régi egylet hiányosságait is. Észrevételeiről a következőket írta: „És most e tárgyról gondolkozván, e kérdések ötlenek elénk: jól voltak-e a célhoz képest az eszközök választva? Derekán volt-e megragadva az ügy? Mit később kell vala tenni, nem tétetett-e előbb, és megfordítva? Volt-e elég közszellem, kellő egyesületi buzgalom? Az akkor fennállott osztályok, mailag szólva a társadalom külön rétegei, voltak-e illő arányban képviselve? A ke-

---

⁷ *Gróf Mikó Imre beszédei és felhívásai*. Szerk. Egyed Ákos és Kovács Eszter. Kolozsvár, 2008. 122.

⁸ Tokaji, 1909–1942. 278.

⁹ Tokaji László szerint: „Mikó Imre bölcs tapintattal minden kétséget eloszlatott úgy a szebeni, mint a bécsi közegek lelkében. Pedig az 1854 és 1867 közötti elalélt korszak alatt az erdélyi hazarész valódi irányító kormányzata nem Szebenben, hanem Kolozsvárt, az Erdélyi Gazdasági Egylet gyűléstermében székelt”. Tokaji, 1909–1942. 278.

¹⁰ *Hetilap*, 1854. február 15.

¹¹ Mikó Imre: Az Erdélyi Gazdasági Egyesület állása. = *Hetilap*, 1854. február 15. 13. sz.,

zelésben, igazgatásban nem voltak-e lényeges hiányok? Mindezeket tudni s jövőre tanúságot vonni, az alakuló gyűlés, az elnökség és választmány teendői esznek.”¹²

Jól látható, hogy a felkért elnök levonta a következtetéseket az előző egyesület tevékenységéből, nem értett mindenben egyet a korábbi vezetőség munkásságával, hiányolta a megfelelő közszellemet, változtatást ígért az újjáalakuló szervezet társadalmi összetételével, az igazgatóság vezetői gyakorlatával kapcsolatban. De minden kritikai szemlélete mellett is kiindulási alapnak tartotta azt, amit elkezdett az 1844-ben létrehozott egyesület. Mindezekért maradjunk még röviden az előzményeknél, a korábbi egyesület történeténél.

Történetét Sipos Kamilló dolgozta fel.¹³ A példa a gazdasági szervezkedésre a nyugati fejlett országokból, főleg Angliából érkezett Magyarország közvetítésével Erdélybe. Ugyanis a Magyar Gazdasági Egyesület közvetlen modellként szolgált az erdélyieknek. De erősen kérte-követelte a cselekvést Erdély lakosságának kilátástalan helyzete is. Reális leírást közölt erről a helyzetről Az Erdélyi Gazdasági Egylet Évlapja 1854. évi első száma: „Ki nem emlékezik azon időkre? Ki előtt nem áll eleven képben, mily borult volt az ég e szép hon pusztult mezői felett! mily nyomott vala fiainak kedélye! A polgári viszonyokban, a légben is volt olyasmi, mely mint némely vegyszer a testeket, mindent elkülönített, közébe furakodott az embereknek, elszigetelte a családokat, a társadalmi osztályokat szétválasztotta, magukra szorítkozni, megvonulva élni tanította. Ama férfiak akkor így szólának: a m[agas]kormány nagy dolgokkal van elfoglalva, gondoskodását mi kicsinykés bajaink igénybe nem vehetik, magunknak kell egyben-másban enmagunkon segítenünk. Legfontosbak pedig ez idő szerint az anyagi érdekek, vagy mi ránk nézve egyre megy ki: megcsökkent, zsirjokból, vérőkből kifogyasztott birtokaink, mezőgazdaságunk javítása, emelése, ettől függ létünk, ezen alapszik jövőnk. Tehát fel egyéni és közös munkára, számítással, egyetértőleg, önbizalommal!”¹⁴

Az idézett szöveg az egyének s a társadalmi csoportok elszigeteltségéről szól, valamint a társadalom lehangoltságáról, tétlenségéről. Azok a férfiak pedig, akik ebből a nehéz helyzetből szerették volna kiemelni, már-már kimenteni az erdélyi magyarságot, 1852 végén tanácsozni kezdtek s elhatározták, hogy kezdeményező lépéseket tesznek a gazdasági egylet újjáalakítására.

Az egyesület alapítója gróf Teleki Domokos, a közismert kiváló gazda, Széchenyi egyik legjobb erdélyi tanítványa volt. Ő 1844. január 21-én felhívással fordult az erdélyi gazdatársadalomhoz, támogatást kérve az egyesület létrehozásához. Hangsúlyozta, hogy akkor s bizonyosan még hosszú ideig a földművelés

¹² Uo.

¹³ Sipos Kamilló: *Az Erdélyi Gazdasági Egylet története 1844–48-ig*. Kolozsvár, 1911. (továbbiakban Sipos, 1911.)

¹⁴ Erdélyi Gazdasági Egylet Évlapjai (ezután EGEévl.) I. füzet, 1854–1855.

lesz Erdélyben az egyetlen alapvető foglalkozás, s csak ennek felvirágoztatása nyomán születhet számottevő ipar és kereskedelem. A felhívást jól fogadták a birtokosok: többen írtak alá belépési nyilatkozatot, amelyből 21 személy tartozott az arisztokrata társadalomhoz. 1844 végére már 200 fölé emelkedett az egyesület tagjainak a száma.¹⁵ Az 1844. március 3-án tartott alakuló ülésben pontosan meghatározták a szervezet célját: „Az Erdélyi Gazdasági Egylet célja ugyan idővel, honunknak olyannyira alatt álló gazdaságát egész terjedelmében mozdítani elő, s azt egyáltalában minél jövedelmezőbb fokra emelni. Tekintve azonban azon nehézségeket, melyek minden vállalat kezdetén számosabban mutatkoznak, most egyelőre munkálkodását csak a szorosabb értelemben vett földműveléssel és az ezzel szoros kapcsolatban levő marhatenyésztéssel kívánja megkezdeni”.¹⁶

Az egyesület nem is késlekedett a tényleges tevékenység útjára lépni: kezdeményezte a modern mezőgazdasági gépek beszerzését, állatkiaállítások tartását, gyümölcsfa telepek felállítását, terjesztette a főleg Magyarországból behozott szakirodalmat. Természetesen az a szűk négy év, amelyben fennállt, csak éppen arra volt elegendő, hogy működését megkezdje, s egyes programokat elindítson, és azok is megsemmisültek a forradalom és szabadságharc idején.

Az egyesület újjászervezését az 1848 utáni korszak feladatai is indokolták. Az 1848-as jobbágyfelszabadítás következményeként nagy munkaerőhiány lépett fel a nagy- és középgazdaságok megművelésében. Ez pedig, valamint az európai gazdálkodás fejlődése s az erdélyi lemaradása a lehetőségekhez mérten is, a gazdálkodás modernizációját egyre sürgetőbbé tette. Erre kérték fel gróf Mikót, aki tagja volt az 1844–48 között működő egyesületnek is. Mikó készült erre a nehéz feladatra s megbízott elnökként közgyűlést hívott össze 1854. február 26-ra.

Az újjászervező közgyűlésen, ifj. gróf Bethlen Pál lemondott elnöki tisztségéről és felkérte gróf Mikó Imrét a közgyűlés vezetésére. Mikó rövid beszédében „örvendetesnek és fontosnak tartja ez alkalmat, midőn a m[agas].kormány engedélye folytán közösen, testületileg tanácskozhatunk anyagi fontos érdekeinkről, azon módokról, melyek által pangó mezőgazdaságunknak s alásüllyedt vagyoni állapotunknak némi lendületet adhatunk”.¹⁷ Vagyis gróf Mikó Imre – amint már említettük – elsőként azért tartotta örvendetesnek ezt az eseményt, mert „közösen, testületileg” tanácskozhattak fontos közösségi kérdésekről, amilyen az anyagi helyzet és a mezőgazdaság pangó állapota. Aztán a birtokos társadalmat és az értelmiségieket, a „közjót szíven viselő minden hazafit” próbálta megszólítani az ügy pártolására. Az akkor elfogadott szervezeti szabályzat pontosan kijelölte az egyesület célját. Eszerint: „Az erdélyi gazdasági egylet célja: honunk alatt álló gazdaságát idővel egész kiterjedésében előmozdítani s minél

---

¹⁵ Sipos, 1911. 32.

¹⁶ Uo.

¹⁷ EGEÉvl. I. füzet, 1854–1855. 3.

jövedelmezőbb fokra emelni. Egyelőre azonban munkálkodását csak a szorosabb értelemben vett földműveléssel és ezzel kapcsolatos szarvasmarha-tenyésztéssel kezdi meg. E végett egyfelől kitanulni törekszik gazdaszatunk jelenlegi alant állásnak okait és azon akadályokat, mik kifejlését gátolják; másfelől módokat fog találni, melyek gyarapodását eszközlik. Mihez képest az ezekre vonatkozó hasznos ismereteket, tapasztalatokat és felfedezéseket nemcsak pártolandja és terjesztendő, de ereje szerint életbe is léptetni igyekszik.”¹⁸

Vagyis egy rövidtávú és egy hosszútávú célt jelölt meg az egyesület céljaként. Nem nehéz felismerni, hogy e célkitűzést erősen befolyásolták az 1844-ben alapított egyesület céljai, mégis továbblépést figyelhetünk meg, amennyiben nagyobb hangsúlyt helyez a gazdasági elmaradottság okainak kutatására s olyan tényezők feltárására, amelyek a fejlődést elősegítik. A közgyűlés gróf Mikó Imrét az Erdélyi Gazdasági Egyesület elnökévé, gróf Teleki Domokost és Zeyk Károlyt alelnökévé választotta, titkára Nagy Ferenc lett.

Végül az újjáalakító közgyűlés közzétette Mikó Imrének az erdélyi gazdátársadalomhoz intézett felhívása teljes szövegét a következő címmel: „Az 1844-ben alkotott, de az 1848/9-ben közbejött események és azokra következett sanyarú viszonyok által feloszlásnak indult gazdasági egyesület új életre ébresztése céljából 1854. február 26-ról közzétett felhívás.”¹⁹ Mikó az egyesülés nagy jelentőségére kívánta felhívni a figyelmet, amit azért kellett annyira erőteljesen hangsúlyozni, mert, amint közismert, a forradalom utáni első években tulajdonképpen tiltva volt mindenféle egyesületi tevékenység, holott Mikó szerint az egyesület „millió áldásnak szülője, ezreknek hasznos munkássági mező, köz-és magán jólétnek kiapadhatatlan forrása. ... A közmunkásság terén tovább kell menni az elődöknél, mert ez „önfenntartási kötelességünk.” Az összefogás azért is halaszthatatlan, mert a jövedelmekhez viszonyítva aránytalanul megnöttek a kiadások. Javítani kell a mezőgazdaság, a gyümölcsstermesztés és szőlőművelés színvonalát, azért is, mert a kézmű- és gyáripar szánandó állapotban van. Eredmény csak akkor érhető el, ha a vagyonosabb hazafiak, községek, városok, kaszinók és más testületek hozzájárulnak az ügy sikeréhez a pénzalap előteremtéséhez részvények vásárlásával. A kiáltvánnyal felérő felhívást a következőkkel fejezi ki Mikó: „A birtokos és értelmi osztálynak mentől nagyobb számától függvén eszerint az egyesület sikeres munkássága, tekintélye és egész jövője, hazafi bizalommal kéretik fel érdekeinket értő és a közjót szíven viselő minden hazafi mai napon magát szervezett gazdasági egyesületünknek részvényes tagjává lenni, s az evégre mellékelte kötelezvényt aláírva és tanúsítva az egyesületi pénztárba ez évi ápril végéig beküldeni.”²⁰ A felhívást megismételték júniusban is, mivel a szervezet pénzügyi alapjai alig javultak, amit júliusi választmányi gyűlésen nem mulasztott el szóvá

¹⁸ Uo. 4. füzet, 1855. IV.

¹⁹ Kolozsvári Egyetemi Könyvtár. Mikó Imre Leveleskönyve, XIV. köt. 103–105. Ms. 3567.

²⁰ Uo.

tenni az elnök, aki a közös ügy iránt nagyobb áldozatkészséget remélt: „Visel- tessünk azért iránta előszeretettel, tegyük figyelmünk és foglalkozásunk egyik fő tárgyává, igyekezzünk gazdaságaink beállítását, kezelését okszerű alapokra fektetni, e szellemben eszközölni. Én részemről birtokainknak utánalátni, azokat lehető jövedelmezőkké tenni mindnyájunk mellőzhetetlen kötelességének tartom, s óhajtani meg nem szűnöm, hogy e nézet mentől több hazánkfiánál meggyöke- reztessek, s magánúton úgy mint egyleti törekvéseink áldásos befolyása alatt úgyszólván az egész nemzettest véérébe menjen át.”²¹ Vagyis, amint az idézett beszédéből kiderül, nemcsak az egyesület által, de személy szerint is igyekezett megszólítani az egyesület tagjait.

Ez a módszer már eredményesebbnek bizonyult: többen fizettek be jelentő- sebb összeget az egyleti pénztárba, ami egy folyamatot indított el, amely több éven keresztül tartott s hozzájárult a szervezet megerősödéséhez. Ez bizonyosan elősegítette azt is, hogy az egyesület tevékenységének tervét konkrétan kijel- löljék. Előirányozták egy gyümölcs- és szőlőiskola megalapítását, termény- és gépkiallítás tartását. Utóbbi megvalósítása érdekében felkérték Rajka Péter ko- lozsvári „gépgyártót,” valamint Tisza László és Keményfi József ismert kiváló gazdákat, hogy a saját gépkészletüket bocsássák a szervezők rendelkezésére. Ha- tározat született egy gazdasági naptár szerkesztéséről, hogy a népnek jutányos árért adhasson kezébe egy olyan olvasókönyvet, amely segíti a gazdaság legfon- tosabb kérdéseinek, tárgyainak elsajátítását.²²

De nemcsak a terv készült el, hanem annak megvalósítására is megfelelő lé- péseket tettek: bizottság vizsgálta meg Nagyenyed környékének szőlőhegyeit Csombordon és Miriszlón, hogy mérlegeteljék a külföldi származású szőlőfajok termesztési feltételeit. Csombordot alkalmasnak látta a bizottság a nemesített fa- jok, főként a rizling elterjesztésére. Később itt létesült a szőlőiskola. Az őszy fo- lyamán a terménytárlatot és a gépkiallítást is megszervezték Mindezeket az év folyamán létesített szakosztályok végezték. Az évvégi jelentés kiemelte: a befí- zetések gyarapodtak s a tagok száma csaknem megkétszereződött a kezdetekhez viszonyítva.²³ Tehát a vezetőség erőfeszítései következtében a gazdasági egyesü- let megerősödött s fokozta a konkrét munkát.

MILYEN VOLT 1854 VÉGÉN A TAGSÁG ÖSSZETÉTELE?

Elöljáróban: a szervezeti szabályzat és az aláírási ív háromféle tagságot külön- böztetett meg: az anyagi hozzájárulás arányában alapító és részvényes tagokat, illetve tiszteletbeli tagokat, akik kiemelkedő tevékenységet folytattak az egyesü-

²¹ *Hetilap*, 1855. március 28. 25. sz.

²² EGEévl. I. 18–19.

²³ EGEévl. I. 48.

let érdekében. 1854 végén 13 alapító tagot mutat a statisztika ezek: b. Bánffy Béla, gr. Bethlen János, gr. Haller Lajos, Haynald Lajos római katolikus püspök, b. Jósika Sámuel, gr. Kemény Sámuel, Keményfi József, gr. Mikó Imre, gr. Pejachevich Márk, Péterfi József, b. Wesselényi Farkas és Szamosújvár város. Részvényesként 123 személy lett tagja az egyesületnek, akik közt 34 báró vagy gróf volt.²⁴ Ha tekintetbe vesszük, hogy beiratkozásra összesen 508 személyt kértek fel, s nem feledkezünk meg az adott politikai s gazdasági helyzetről sem, akkor a tényleg tagságot szerzett 136 fő nem mondható rossz visszajelzésnek. Az arisztokrata rangú személyek aránya, amint látható, igen jelentős volt, de alapjában véve megvalósult, legalább részben, gr. Mikónak az a terve, hogy az új gazdasági egylet ne legyen kasztoké, hanem az erdélyi magyar társadalomé. Igaz hogy még csak elkezdődött az egyesület ilyen irányú fejlődése, de az utat már megtalálták. Erre vall az, hogy számos középbirtokos is belépett az egyesületbe, valamint az, hogy sok neves értelmiségi felsorakozott Mikó felhívása mellé. Közéjük tartozott Berde Áron tanár, a *Hetilap* című gazdasági újság főszerkesztője, Kőváry László történész, Jakab Elek történetkutató és Dózsa Dániel újságíró, Mike Sándor levéltárnok, Nagy Péter teológiai tanár és mások. Nem hiányoztak a tagok közül a gazdatisztek sem, akiket Mikó felhasznált a szervezet szakmaiságának növelésére.

Mikó mindenben példát kívánt mutatni a gazdaközönségnek, s főleg birtokos társainak. Tíz erdélyi jószágának gazdatisztjeit beléptette az egyesület tagjai közé, s 2000 forintot ajánlott fel az egyesület számára. Szívén viselte a szervezet további szakosodásának ügyét. Ezzel kapcsolatban az 1855. március 21-i választmányi gyűlésen pragmatikus javaslatot tett: „Az egylet igazgató választmányja alakítson saját tagjaiból a gazdaság külön ágai szerint állandó bizottságokat vagy szakosztályokat, melyeknek feladata lesz a szakmájukba tartozó adatokat összegyűjteni, ezeknek nyomán keletkezett javaslatokat a választmány eleibe terjeszteni, és az elnöktől vagy választmánytól hozzájuk utasított tárgyak felől véleményeket adni, rájuk bízott munkákat és javaslatokat kidolgozni.”²⁵ Ehhez hozzáfűzte: a szakosztályokba bevonhatnak olyan egyéneket is, akik nem tagjai az egyesületnek, de elismert szakavatottsággal bírnak a gazdaság valamely ágában.

Az említett javaslatok nyomán a következő szakosztályokat hozták létre:

1. Ismeretterjesztői: vezetője Nagy Elek, tagjai b. Bánffy János, Nagy Ferenc, Péterfi János.
2. Földművelési: vezetője Horváth Mihály, tagjai gr. Csáky György, Kelemen Béni, Keményfi József, ifj. Pataki József, b. Bánffy János.
3. Gazdasági iparágak és gépészet: vezetője Keményfi József, tagjai Korbuly Gergely, b. Bánffy János, id. Tauffer József, Tisza László, Zeyk Károly.

²⁴ EGEévl. I. füzet, VI–VII.

²⁵ EGEévl. II. 1855–1856. 12.

4. Borászat, gyümölcsészet és kertészet: vezetője Fülel István, tagjai Nagy Ferenc, Péterfi József, gr. Lázár Miklós, Pál Sándor.
5. Állattenyésztés: vezetője gr. Bethlen János, tagjai, b. Bánffy Dániel, Kelemen Béni, Tisza László, Gyárfás Domokos.
6. Selymészet: vezetője b. Jósika Lajos, tagjai Tunyogi József, Horváth Mihály, Nagy Ferenc, gr. Béldi Ferenc, gr. Teleki Domokos,
7. Erdészet: vezetője. b. Bornemisza János, tagjai gr. Csáky György, b. Jósika Lajos, Újfalvi Sándor, b. Kemény Gábor.²⁶

A szakosztályokat később négyre vonták össze:

1. Borászat, szőlészet és gyümölcsstermesztés,
2. Földművelés és állattenyésztés,
3. Selyemtermelés és erdészet, és
4. Gépészeti és ismeretterjesztési szakosztály.

Ezek élére kiváló gazdákat, közismert értelmiségieket választottak: Bodor Pál pomológust, gr. Bethlen Istvánt, akit jó gazdaként ismertek, a kiváló gazdát, Wesselényi Miklós gazdatisztjét, Kelemen Bénit, Újfalvi Sándort, aki a szakértelméről és közéleti szerepéről is ismert volt. Mikó azt várta a szakosztályoktól, hogy folyamatos munkásságuk „*egész gazdasági szokásos rendszerünk átalakítását, s kor-és okszerű alapokra fektetését*” eredményezze.

A szakosztályok átszervezése s abban a borászat elsőbbsége azt mutatja, hogy felértékelődött a szőlészet és borászat jelentősége. Ezt bizonyítja az is, hogy az egyesület szőlőültetvényeket vásárolt, hogy ezeken szakszerű szőlészeteket indíthasson. Ennek érdekében újból bizottságot küldött ki Csombordra és Miriszlóra, hogy az ottani jelentős eredményeket felmutató szőlősgazdáktól tapasztalatokat gyűjtsenek. A bizottság minderről jelentés tett az elnökségnek.

Csombordon b. Kemény István mutatta be szőlőültetvényét s az ott alkalmazott termesztési módokat ismertette. Először az erdélyi fajokat vették szemügyre, majd az újakat vizsgálták meg. A bizottsági jelentés megállapította, hogy a rizling „nálunk éppen úgy otthon találja magát, mint a Rajna mellett”, ezért javasolják meghonosítását Erdélyben. Ugyanakkor felsorolják a rizling termesztésének előnyeit. A rizling mellett ajánlja a bizottság az őshonos bakator elterjesztését is.²⁷ Miriszlón már korábban létesült szőlészeti iskola, de az ültetvényeket annyira tönkretették a román népfelkelők 1848–1849-ben, hogy néhány évig a szőlőhegy paragon hevert. Utána viszont Fosztó Ferenc gondnok nagy szakértelemmel végezte a felújítást, s legalább 130 régi fajtát mutatott be a szemlélőknek. Ezek között többféle muskotályos fajtának a fontosságát emelte ki a bemu-

²⁶ Uo.

²⁷ EGEÉvl. II. 25.

tató, mert azok igen jó s kelendő borokat adnak. A következő évben a Szilágyságban rendezett az egyesületi bizottság „borászati körutat”.²⁸

A Szilágyságban tanulmányozták a Zilah és környéke, Somlyó, Nagyfalva és Hadad szőlészetét és borászatát. A Szilágyság éghajlata, kevés kivétellel, kedvező a gyümölcsstermesztésnek, amit ki is használt a lakosság. Zilahon, amint a bizottsági jelentés megállapította, a vincellértől a gazdáig, iparosig, tanárig sokan foglalkoznak gyümölcsstermesztéssel, borászattal. Somlyón a Magura nyújt kedvező lehetőséget a szőlőművelésre, ahol bevezették az ún. tőkés művelést. Különösen a bakator szőlő terjedt el ezen a vidéken, de terjedőben volt a furmint is. A Ferenc rendűek tartottak fenn szőlőiskolát, hogy kísérletekkel is kiválasszák a legmegfelelőbb fajokat. Hadadon Wesselényi Ferenc uradalmának szőlésze és borásza emelkedett ki; a báró egyébként az Erdélyi Gazdasági Egylet egyik kiváló híve volt, aki sokat tett a gazdaszat javításáért. Hadad és környéke a sámsóni híres borvidékhez tartozott, bora annak jellegzetességeit viselte. De mégis itt is a rizlinget találta a legjobbnak a bizottság.

A számos borászati körúton szerzett tapasztalat kétségkívül hozzájárult az erdélyi borászat haladásához, minőségének javításához. Amint a borászati bizottság beszámolója írja: „Meg kell vallani, hogy borászatunk, valódi állásáról azóta kezdünk némileg tisztába jönni, mióta a körút eszméje felkaroltatván, évenként rendre járjuk hazánk egyes borvidékeit, s ott in facie loci nyomozzuk az okokat, melyek a borügy emelkedésére, helyreállítására, vagy hanyatlására vonatkoznak, s segítő és gátló körülményeket, a belülről vagy kívülről jövő akadályokat, és hogy mindenenk minő orvoslást igényelnek. Így válik minden körút egy felette tanulságos iskolává.”²⁹ A jelentés megállapította: a „borügy reformja” jó úton jár, amit bizonyít az, hogy „Erdély hazánkban mindössze se történt annyi haladás a borászat ügyében, mint a közelebről lefolyt négy év alatt.”³⁰

Talán nem felesleges megemlíteni az 1856. évi borvizsgálat (ezt manapság borversenynek neveznek) adatait s néhány kiemelkedő erdélyi bortermelő nevét, zárójelben a bor elnevezését (amennyiben feltüntették), hogy némi képet alkothassunk a borkultúra akkori helyzetéről. A borászati szakosztály bírálói 1856-ban 28 borfélélet vizsgált meg, s három kategóriába sorolták azokat. Az I. kategóriába került borok főséges és kitűnő minősítést kaptak, a II. kategória a finom jelzőt érdemelte meg, amíg a III. osztályú borokat nem kaptak jelzős kifejezést. Továbbmenvé: főségesnek vagy kitűnőnek találtak 12 vizsgált mintát, finomnak egyet, a többit, 15 bort harmadik osztályba soroltak. Személy szerint a következő termelők vettek részt boraikkal a vizsgálaton: Ambrus József prefektus (mikeszászi és ózdi borokkal), b. Bánffy Ádám (nem nevezte meg a borait), gr. Bethlen Farkas (leppendi bakator, leppendi tokaji fajta és leppendi aszúborok),

²⁸ EGEévl III. 28.

²⁹ EGEévl. II. 7.

³⁰ EGEévl. II. 5–6.

gr. Eszterháy Dénes (sárdi), b. Kemény István (csombordi rizling), gr. Mikó Imre (lapádi, tasnádi, herepei borok), gr. Teleki Domokos (celnai kövér, celnai muskotály), Tisza László (kágyai bakator), Torma Károly (csicsókeresztúri bor). Kitűnő minősítést a kristálytisza, tűz, zamat és illat egységesülése alapján kapott a termelő. Több borgazda termését azért sorolták a harmadik osztályba, mert nem találtak bennük az előbb említett tulajdonságok harmóniáját, illetve valamely tulajdonságát túl soknak vagy kevésnek találták. Az előbbieken bemutatott tevékenység a bizonyíték arra, hogy a borászati szakosztály sokat és eredményesen dolgozott.³¹

Itt szeretném újra hangsúlyozni, hogy Mikó az első napoktól a rá jellemző odaadással vezette az egyesület munkáját: rendszeresítette a választmányi gyűlések megtartását, s az első két évben mind a nyolc ilyen gyűlésen elnökölt, s a következő években is ritkán hiányzott a választmányi értekezésekről. Ezzel is a választmányi munka fontosságára kívánt hatni, és nem hiába, mert fontos volt a tagság számára az elnök buzdító szava. Már háromévi munkásságról szólva azt emelte ki, hogy „egyletünk megszűnt volt és új életre ébredt, kevesen voltunk és megsaporodtunk, nem volt anyagi erőnk és teremtettünk, nem volt ön- és köz-bizalom és lett.”³²

A borászat terén a fejlődés kétségtelen jelét kell látnunk például abban, hogy amíg korábban nagyrészt érzékeléssel (kóstolással) bírálták a különböző borokat, 1861-ben már a borok fajsúlyát, alkoholtartalmát is tudták vizsgálni, s amint a jegyzőkönyvben írták „ha lehet” vegytanilag még a cukor- és savtartalmát is bírálatnak vetették alá. A többi szakosztály is kitartóan dolgozott az illető ágazat helyzetének feltárásán és a megfelelő gyakorlati lépések megtétele érdekében.

Minden szakosztály tevékenységét nincsen módomban ismertetni, de a földművelés haladása érdekében jó eredményt elérő gépészeti osztályra ki kell térnem. Ez a szakosztály a korszerű mezőgazdasági eszközöket és gépeket kiállító-sokon mutatta be, ahonnan azok elterjesztése történt.

Nagy gondot fordítottak a vasekék bemutatására és népszerűsítésére, mert Erdélyben a kezdetleges faeke használata még általános volt. Mind az 1855. és 1856. évi kiállításokon a Magyarországon már eléggé elterjedt Vidacs-féle kerülő szárnyas vaseke keltette fel az érdeklődők figyelmét. Ezért az erdélyi gazdáknak ezt az ekefajtát ajánlották. Bemutattak Bécsben készült vasboronát, ugyanonnan behozott, de angol modell szerinti vetőgépet (búza- és kukorica vetőt), répagyomlálót, bécsi gyártmányú törökbúzafejtőt, pesti rostát, bécsi szénagyújtót, angol szecskavágót. Mindezeket megfelelő ajánlásokkal látták el, de a vizsgálóbizottság kifogásairól sem hallgattak.³³ A kiállításokon helyet kaptak Rajka Péter

³¹ A borászati szakosztály jelentése. EGEÉvl. II. 31–33.

³² Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Mikó Imre leveleskönyve. XIV. kötet, 136–138. Közölve a Kolozsvári Közlöny 1857. március 29. 52. sz.

³³ EGEÉvl. II. 28–30.

Kolozsváron készített gépei: törökbúza morzsoló, kerti útegyengető, szecs kavá-gó, sőt a különös cséplőgépe is.³⁴ A bizottság kifejezte „azn kellemes tapasztalatát, hogy a múlt évben rendezett kiállítás óta hazánk gazdasági gépészete nevezetes lendületet nyert (...) Jöttek nálunk még ismeretlen, de a külföldön cél-szerű- és tökéletesnek ismert nagyobb szerű gépek, mint hazánk emelkedésének előjelei.”³⁵

A mezőgazdasági gépkiallításokkal próbált az egyesület hozzájárulni a gazdálkodás korszerűségéhez, és nem sikertelenül, mert a néhány évi fennállása után már olyan bonyolultabb gépeket is bemutatott, mint az arató-cséplő- és kaszáló-gép. A gabonaértékesítést elősegítendő gabonacsarnok létesítését is elhatá-rozták, a kolozsvári iparkamarával közösen.³⁶ Az Erdélyi Gazdasági Egylet tevékenysége láthatóan érezte kedvező hatását a mezőgazdaságban, szőlészetben és borászatban, a gyümölcsstermesztésben és a selyemtermelésben is.

Mint különös éget emlitem meg, hogy az egyesület a Heckenast Gusztáv által Erdély számára létrehozott alapítvány kisgazdáknak és cselédeknek szánt dí-jakat osztott ki.

Utóbbival kapcsolatos a gazdálkodással is foglalkozó Hiri Ferenc zilahi tanár kitüntetése, akit a gyümölcs- és eperfa termesztése, nemesítése és terjesztése által, valamint ezek népszerűsítése által „méltó és érdemlett elismerésben része-sül”. Csekme Márton tordai méhészt azért tüntették ki, mivel az egész vidéken elismerést vívott ki magának, Butyka Dániel kisbirtokost Alvincen azért részesít-tették elismerésben, mert a nemes szőlőfajok elterjesztésében élen járt. Rajka Pé-ter kolozsvári gépgyártó is kitüntetésben részesült.³⁷

Mivel az Erdélyi Gazdasági Egylet központja Kolozsvárt volt s tevékenysége főleg a központi vármegyék területére terjedt ki, az egyesület vezetősége vidéki, ún. fiókegyleteket is szeretett volna létrehozni. De olyan vidéki hálózatban gon-dolkodott Mikó Imre, amely nem gyengíti, hanem erősíti a központi egyesüle-tet.³⁸ Először Marosvásárhelyt (nyilván Marosszékre vonatkozóan) és Tordán (Torda megyére, Aranyosszékre gondolva) próbálták terület fiókszervezetet ala-pítani, de sikertelenül. Aztán Háromszéken b. Szentkereszti Zsigmond indított akciót a gazdasági egyesület alapítása érdekében. A háromszékihez kívánt csat-lakozni Csík-, Gyergyó- és Udvarhelyszék erdővidéki része. Szentkereszti elnök, Mikó Imre támogatását kérte, aki nem késett segítséget nyújtani a kezdeménye-zéshez (ne feledjük, Mikó Imre háromszéki születésű volt), arra kérte a kezde-

³⁴ Uo. 30.

³⁵ Uo. 31.

³⁶ Uo. 8. füzet, 1862, 1863. 70–71.

³⁷ Uo. 1857–1859. 65. Rajka Péter levélben kérte Mikó támogatását, jelezve, hogy egy nagy ter-ven dolgozik.

³⁸ Mikó Imre levele b. Szentkereszti Zsigmondnak. *Mikó levelezése*. Kolozsvári Egyetemi Könyvtár. Kéziratok 3567/633.

ményezőt, hogy Háromszéken ne önálló, hanem a központi egyesület fiókszervezete létesüljön, amely nem „fog az egyébként is csekély erőink megosztására s a központi anya-egyesület erkölcsi súlyának csökkentésére vezetni.”³⁹ A háromszékiek a gazdasági egyesület megalakításának tervét lelkesedéssel fogadták, de a fiókegyesületre nemet mondtak, mert a fiók szó sérti a székely ember fülét, írta b. Szentkereszti Mikónak. Ezért azt javasolta, hogy inkább nevezzék létesítendő helyi szervezetet „testvér egyesületnek”.⁴⁰ Végül is a következő években mégis területi fiókszervezet létesült Háromszéken és máshol is. Ezekhez tartoztak a falvanként létesült gazdakörök.

Mikó Imre azért tartotta sikeresnek az egyesület első tízévi működését, mert felébresztette az „aléltágban lévő nemzeti szellemet”, s mozgalmat indított az anyagi helyzet javítása érdekében.⁴¹

Nem lehet megfedkezni az egyesület ismeretterjesztő munkásságáról sem. A szakismeretek terjesztését szolgálta az Erdélyi Gazdasági Egylet Évlapjai című kiadvány, amely 1854-től évenként⁴² vagy két-három év anyagát összevonva jelent meg. Ennek volt egy értekező része, amelyben neves gazdasági szakemberek közölték írásaikat. Elméleti jellegű írásokat tett közzé például Berde Áron, kolozsvári kollégiumi tanár, aki a Mezei gazdaság természettana című munkájából közölt részleteket, Zeyk János pedig Erdély anyagi helyzetének alakulását elemezte. Ugyanakkor füzeteket is kiadtak gyakorlati ismeretek terjesztésére, például a repcetermesztésről, vagy a selyemtermelésről, az ősi erdélyi gyümölcsfajokról és egyebekről.

Kísérleteztek egy népszerű, kimondottan a gazdaközönséghez szóló közlöny kiadásával is. Az első szám 1856-ban jelent meg, amelynek szerkesztője Finály Henrik gimnáziumi tanár, egyleti titkár volt. Ebben a gazdasági gépek alkalmazásáról, Jakab Elek, a cséplőgép hasznáról, Tisza László, a haszonbérrendszeréről, a sertéstenyésztésről, Nagy Ferenc a burgonya szaporításáról értekezett. Olvashattak a kiadványban az 1856. évi állatkiállításról, a szőlészeti bizottság jelentéséről, a bécsi gazdasági kiállításról, az egyleti közgyűlésekről. De nyolc szám megjelenése után, 1857-ben, a remélt támogatás elmaradása miatt a népszerű füzetek kiadását beszüntették. Azonban az évlapok továbbra is megjelentek.

1867 után az EMGE tovább léphetett a szervezkedés terén, amit előmozdított az 1869-ben kiadott Erdélyi Gazda című lap, valamint ugyanabban az évben megalakult Kolozsvárt a Mezőgazdasági Főiskola, amely később Gazdasági Akadémia néven működött. Természetesen ezek feltételeinek megteremtésében nem

---

³⁹ Uo.

⁴⁰ Szentkereszti Zsigmond levele Mikó Imréhez *Mikó levelezése*. Kolozsvár Egyetemi Könyvtár. Kéziratok. 3567/1858./638.

⁴¹ Uo. IX. füzet, 1863, 1864. 77.

⁴² 1856–57-ben az évkönyvek mellett az Erdélyi Gazdasági Egylet havi füzeteit is kiadták.

kis mértékben járult hozzá az Erdélyi Gazdasági Egylet, s személyesen gróf Mikó Imre.

Az 1844-ben alapított s 1854-ben újjászervezett Erdélyi Gazdasági Egylet, később Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület címmel hosszú ideig működött. Minden korszakban más feltételekhez kellett alkalmazkodnia, de mindig képes volt újrakezdeni munkásságát. Tette ezt azért is, mert minden korszakban érvényes céllal rendelkezett. Az 1918–1920-as impériumváltás után Romániában a szerepe megnőtt,⁴³ egyebek mellett védenie kellett a közbirtokossági földeket is a román állam kisajátítási kísérletei ellen. 1950-ben betiltották, 1990-ben újjáalakult, s ma is működik, s 174 évesen a legrégebb, magyar társadalmi szervezet Erdélyben.

---

⁴³ Erről bővebben l. *Adalékok az EGE, EMGE 150 éves történetéhez*. Szerk. Farkas Zoltán. Kolozsvár, 2004.